

А. С. Харевич,
аспірант кафедри банківської справи, ДВНЗ "Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"

ОЦІНКА КРЕДИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДОЛАРИЗАЦІЇ

A. Kharevych,
Postgraduate of Banking department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman -self-governing
(autonomous) research university

ASSESSMENT OF CREDIT POTENTIAL OF UKRAINE'S BANKING SYSTEM UNDER DOLLARIZATION CONDITIONS

Визначено механізм впливу доларизації на кредитний потенціал банку. Оцінено рівень доларизації економіки України на основі аналізу інфляційних процесів, зовнішньоторговельної та боргової політики, структури грошової бази. Досліджено структуру активів банківської системи та участь у її формуванні зовнішніх ресурсів в іноземній валюті. Доведена необхідність доларизації економіки, але її рівень має контролюватися з метою зменшення вразливості економіки від світових тенденцій та для забезпечення економічного розвитку.

The mechanism of dollarization influence on the bank's credit potential has been defined. The level of dollarization of Ukraine's economy has been evaluated based on the analysis of inflationary processes, foreign trade and debtors policies as well as the structure of the monetary base. The structure of banking system's assets and participation of external resources in the form of foreign currency in its formation have been researched. The necessity of economy's dollarization has been proved, but its level must be controlled with the aim to reduce the economy's vulnerability from the world tendencies and to provide economic development.

Ключові слова: доларизація, інфляція, зовнішній борг, сальдо платіжного балансу, банківська система, кредитний потенціал банківської системи, активи банків, депозити в іноземній валюті, грошовий агрегат, фінансові ресурси банківської системи.

Key words: dollarization, inflation, external debt, balance of payments, banking system, credit potential of banking system, banks' assets, foreign currency deposits, monetary aggregate, financial resources of banking system.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією з найбільш гідних уваги особливостей глобалізації протягом минулих двох десятиліть було швидке збільшення фактичного рівня доларизації світу. Традиційно, у кожній незалежній країні була своя власна валюта як символ суверенітету, але в глобалізованому світові валюти різних країн слабшали або навіть зовсім зникали. Долар США поширився по світу як валюта необхідна для міжнародних розрахунків. Доларизація розглядається як процес заміщення національної грошової одиниці стабільнішою іноземною, вона відбувається внаслідок невиконання національними грошима функцій грошей, отже доларизація обумовлена зниженням конкурентоспроможності національної валюти порівняно із іншими валютами. Доларизація економіки значною мірою відображається на рівні та темпах економічного розвитку, функціонуванні фінансової системи в цілому та банківської, зокрема. Тому в сучасних умовах все більш актуальним напрямом досліджень стає аналіз впливу доларизації на економічний розвиток, грошово-кредитну політику.

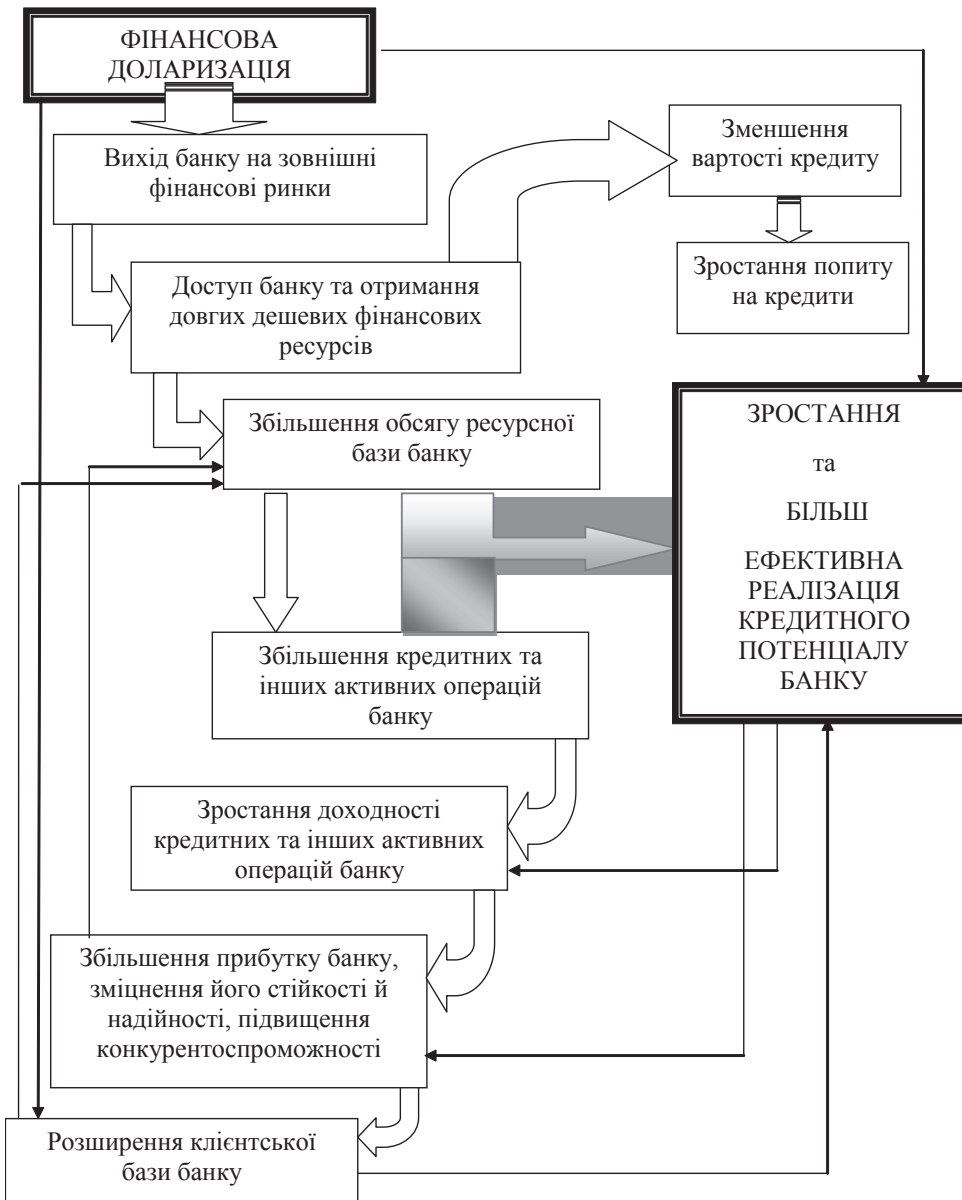
АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження сучасних тенденцій доларизації економіки України активно проводять вітчизняні економісти, серед яких слід відзначити публікації Н.В. Жмурко, Н.Г. Євченко, В.А. Кармазин, В.П. Марчук, О.Ю. Мелих, Д.Ю. Прийменко, Л.І. Стецько, В.В. Юхименко [4; 5; 7; 8; 12; 15] та ін. Подальшого та більш глибокого дослідження потребує виявлення впливу доларизації на функціонування банківської системи, в тому числі формування та реалізацію її кредитного потенціалу.

Під час дослідження було використано методичний інструментарій оцінки рівня доларизації економіки провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких слід виділити В. Александрова, Г. Задорожного, Е. Карапетян, С.Б. Манжос та М.С. Носенко, Р.В. Піонтовського, Л. Рейнхарта, К. Рогоффа та М. Севастьяно, Е.М. Сандоян [1; 6; 11; 14].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

На основі існуючих підходів оцінки рівня доларизації економіки визначити її рівень та динаміку в Україні,

Рис. 1. Механізм впливу доларизації на кредитний потенціал банку

Джерело: розроблено автором.

визначити вплив доларизації на формування та реалізацію кредитного потенціалу банківської системи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Однією з особливостей глобалізації протягом минулих двох десятиліть було швидке збільшення фактичного рівня доларизації світу. Традиційно, у кожній незалежній країні була власна валюта як символ суверенітету, але в глобалізованому світі валюти різних країн слабшали або навіть зовсім зникали. Долар США поширився по світу як валюта необхідна для міжнародних розрахунків. Протягом 1990-х років доларизація поширилася і в Україні. Іноземна валюта, переважно долар США, все більше почала використовуватися, поруч з національною валютою, у всіх класичних функціях. Доларизація у широкому розумінні являє собою стан економіки, за якого на території незалежної держави в грошовому обороті або присутні два види грошових знаків: національна гро-

шова одиниця та іноземна валюта, або іноземна валюта повністю витісняє національну.

У більш широкому розумінні доларизація являє собою процес заміщення національної валюти іноземною у межах функції засобу платежу, а також використання її як засобу обігу, міри вартості і заощадження [11; 14]. Піонтковський Р.В. та Сандоян Е.М., Карапетян Е. наголошують на тому, що у процесі доларизації більш стійка та приваблива іноземна валюта стає засобом заощадження, інструментом захисту грошей від інфляції та девальвації.

Доларизація в Україні обумовлена невиконанням національною валютою — гривнею функцій грошей, що зумовило заміщення національної грошової одиниці стабільнішою іноземною, отже доларизація обумовлена зниженням конкурентоспроможності національної валюти порівняно з іншими валютами.

До початку світової фінансово-економічної кризи доларизація економіки України сприймалася як явище, що забезпечувало стабільність, але з 2008 р. саме високий ступінь доларизації обумовив глибину фінансово-економічної кризи в Україні. Найбільш негативно це

позначилося на монетарній сфері та банківській системі. Більшість комерційних банків опинилися у складних умовах, обумовлених втратою можливості повернення депозитних вкладень, окремі з них взагалі опинилися під загрозою банкрутства. Крім того, значна частка населення, отримавши кредит в іноземній валюті, внаслідок стрімкого зростання курсу валюти у 2008—2009 рр. виявилася неплатоспроможною, що також негативно відобразилося на фінансовому стані банків. У посткризовому періоді доларизація становить загрозу стабільності банківської системи, що виявляється у такому:

- підвищується схильність банківського сектора до системного кредитного ризику у випадку значних девальвацій гривні;
- погіршується якість балансів банківських установ при знеціненні національної валюти;
- зростає ймовірність банківської кризи у зв'язку із розбіжністю структури активів та зобов'язань, а та-

кож через ймовірність погіршення платоспроможності клієнтів, що отримували кредити у валюті, але генерували свої доходи на внутрішньому ринку;

- погіршується якість активів банків;

- знижується дієвість облікової ставки як інструменту регулювання грошової маси.

Особливий вплив доларизація чинить на кредитний потенціал банківської системи. Отримання довгих дешевих грошей в іноземній валюті вітчизняними банками на міжнародному ринку капіталу сприяє збільшенню їх ресурсної бази, що, у свою чергу, дозволяє їм збільшувати обсяги кредитування, отже, доларизація певним чином зміцнює кредитний потенціал банку. Крім того, доларизація уможливує нарощування зовнішніх ресурсів банку через депозити в іноземній валюті населення, підприємств, установ, інших банків, коштів в іноземній валюті, отриманих від інших банків та кредиторів; випуск єврооблігацій, що сприятиме збільшенню обсягів ресурсної бази банку в цілому та зміцненню його кредитного потенціалу, зокрема. Механізм впливу доларизації на кредитний потенціал банку представлений на рис. 1.

Для визначення впливу доларизації на кредитний потенціал банківської системи в сучасних умовах оцінюємо рівень та тенденції доларизації економіки України. Кредитний потенціал банківської системи формується під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Виходячи з цього, вплив доларизації на кредитний потенціал банківської системи вважаємо за необхідне розглядати з позицій впливу доларизації на економіку в цілому — макrorівень, та кредитний потенціал банківської системи — мікрорівень. Для оцінки впливу доларизації на кредитний потенціал банку на макrorівні доцільно скористатися методами оцінки рівня доларизації економіки.

Розглянемо існуючі підходи до оцінки рівня доларизації. За результатами проведених емпіричних досліджень Пюнтковський Р.В. відзначив [11], що значимими чинниками доларизації перехідної економіки є інфляція та відносна дохідність активів, а рівень доларизації у перехідній економіці залежить від балансу зовнішньої торгівлі.

Манжос С.Б. та Носенко М.С. орієнтованими показниками рівня доларизації економіки пропонують вважати [6]:

- частку валютних депозитів у загальному об'ємі грошового агрегату M2;

- ввезення готівкової валюти комерційними банками і населенням;

- витрати населення на покупку іноземної валюти.

Одним з підходів до оцінки рівня доларизації є визначення зведеного індексу доларизації (composite index of dollarization), автори даної методики Рейнхарт Л., Рогофф К. та Севастьяно М. пропонують знаходити суму трьох змінних [1]:

- 1) відношення банківських внесків в іноземній валюті до агрегату широких грошей;

- 2) відношення зовнішнього боргу до ВВП країни;

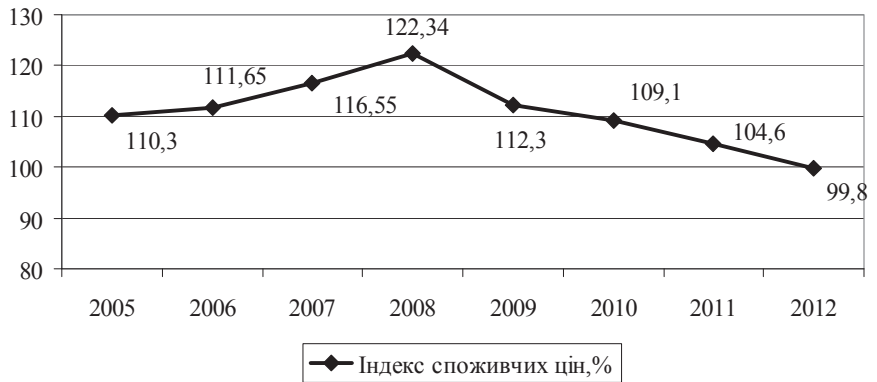

Рис. 2. Динаміка інфляційних процесів в Україні*

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [13].

3) відношення внутрішнього боргу уряду в іноземній валюті до сумарного внутрішнього державного боргу.

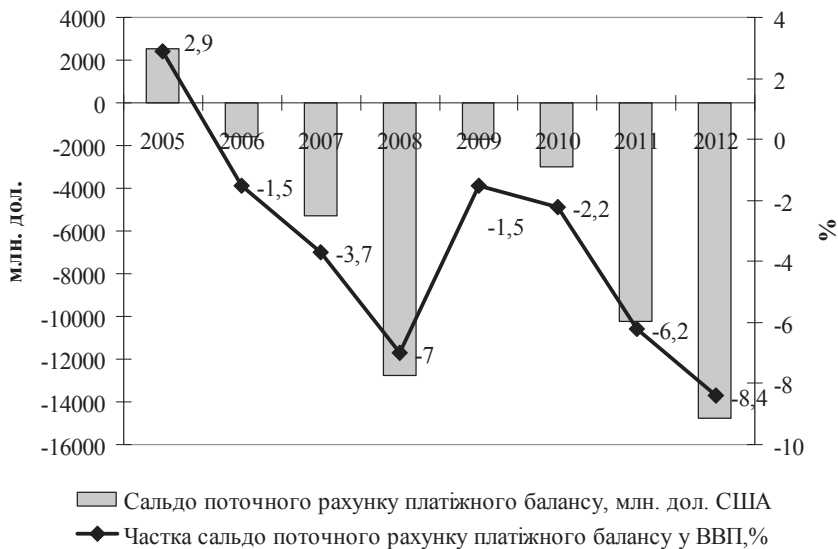
Узагальнюючи наведені підходи, зазначимо, що для оцінки рівня доларизації економіки України необхідно аналізувати: інфляційні процеси, тенденції зовнішньої торгівлі, боргову ситуацію, структуру грошової маси, а також тенденції валютного ринку.

Аналіз цінової ситуації в Україні у 2005—2012 рр. (рис. 2) свідчить, що із першими проявами світової фінансової кризи у 2007 р. відбулося посилення інфляційних процесів, індекс споживчих цін зріс до 116,55%, із поглибленням фінансово-економічної кризи інфляція сягнула 22,34% у 2008 р. внаслідок чого значно ослабла гривня й посилюються процеси доларизації. Протягом 2009—2011 рр. інфляційні процеси щороку уповільнювалися, отже, зміцнювалася національна валюта. У 2011 р., вперше за 8 років, вдалося знизити темп інфляції до 104,6%, у 2012 р. — взагалі вдалося утримати низькоінфляційне цінове середовище, що стало підґрунтям для подальшої стабілізації гривні та прискорення економічного розвитку.

Певною мірою цінової стабільності в Україні у 2012 р. сприяла стабільність валютного ринку, динаміка якого відповідала прогнозованій ситуації. Обмінний курс гривні за безготівковими операціями у 2012 році знизився на 0,29% — до 8,052 грн./дол. США. На готівковому сегменті валютного ринку гривня за операціями з продажу доларів США за цей період знецінилася на 0,28% — до 8,088 грн./дол. США [9].

За результатами зовнішньої торгівлі України, починаючи з 2006 р., сальдо поточного рахунку платіжного балансу є від'ємним. Найбільш суттєве перевищення імпорту над експортом спостерігається у 2008 р., а потім — у 2011—2012 рр. За останній рік від'ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу зросло до 14761 млн дол. США. Про негативні тенденції у зовнішній торгівлі також свідчить суттєве зростання частки від'ємного сальдо поточного рахунку платіжного балансу у ВВП, у 2011 р. вона перевищила 6%, у 2012 р. — взагалі зросла до 8,4%. Виявлені тенденції зумовлюють посилення доларизації економіки.

Як відзначалося вище, в процесі оцінки рівня доларизації економіки необхідно проаналізувати боргову ситуацію. Валовий зовнішній борг України має тенденцію до зростання як у грошовому виразі, так і у відносному — зростає його частка у ВВП (рис. 4). Найбільш складним для України виявився кризовий 2009 р., коли валовий

Рис. 3. Динаміка сальдо поточного рахунку платіжного балансу

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [2; 9].

вий зовнішній борг збільшився до 103 396 млн дол. США, а його частка у ВВП перевищила 88%. У 2007—2008 рр. вона коливалася на рівні 56%. У посткризовому періоді валовий зовнішній борг продовжує зростати, але його частка у ВВП впала до 76% у 2011—2012 рр. Наведені дані говорять про високий рівень залежності економіки України від іноземної валюти.

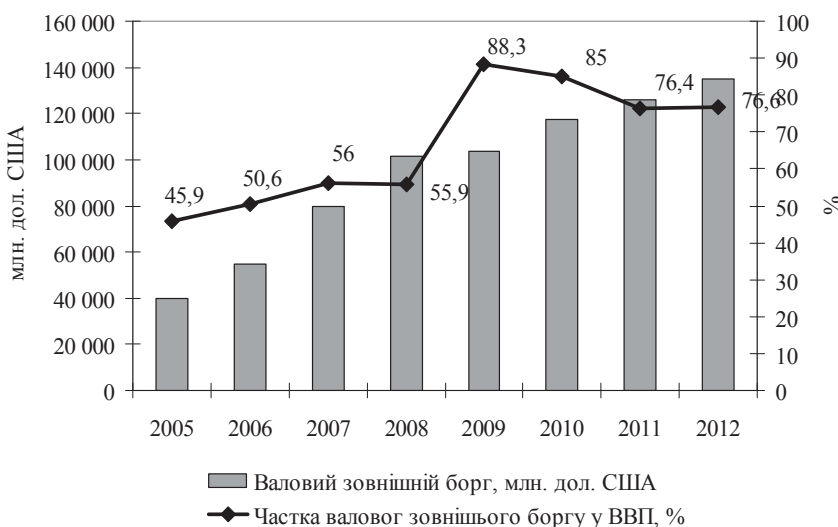
За даними НБУ, серед головних позитивних змін 2012 р. відзначається здійснення значних виплат за державним та гарантованим державою боргом, обсяг яких (7,8 млрд дол. США, у тому числі за кредитами МВФ близько 3,5 млрд дол. США) більше, ніж удвічі перевищив платежі 2011 року (3,2 млрд дол. США). За таких умов стабілізуючу роль відіграли міжнародні резерви [9].

У цілому у 2012 р. розмір міжнародних резервів становив 24,5 млрд дол. США, що на 7,2 млрд дол. США нижче проти 2011 р. Як позитивний чинник слід відзначити те, що у 2012 р. не було запозичень у МВФ. Наведені обставини позитивно впливають на умови економічного розвитку та сприяють зменшенню доларизації економіки.

Для оцінки рівня доларизації економіки на основі аналізу структури грошової бази використано методику МВФ, яка відображає найбільш загальний рівень доларизації та обчислюється як відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до грошової маси (М3) (табл. 1).

За даними таблиці 1, на початку фінансово-економічної кризи у 2007 р. частка депозитів в іноземній валюті становила 23,1%, із поглибленням кризових явищ у 2008—2009 рр., вона зросла до 30,6 та 33,2%, відповідно. Таким чином, саме посилення доларизації економіки України під час світової фінансово-економічної кризи обумовили глибину та більшість негативних наслідків й підвищило вразливість національної економіки від світових тенденцій.

У наступні роки частка депозитів в іноземній валюті в агрегаті М3 була нижчою, ніж у 2009 р., але залишається на рівні 30—32%. Це засвідчує достатньо високий ступінь доларизації в Україні. У цілому за досліджуваний період депозити в іноземній валюті зросли з 46985 до 252074 млн грн., тобто більш як у 5 разів, що говорить про недовіру вкладників до національної валюти.

Рис. 4. Динаміка валового зовнішнього боргу України

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [2, 9].

Таблиця 1. Динаміка частки депозитів в іноземній валюті в МЗ

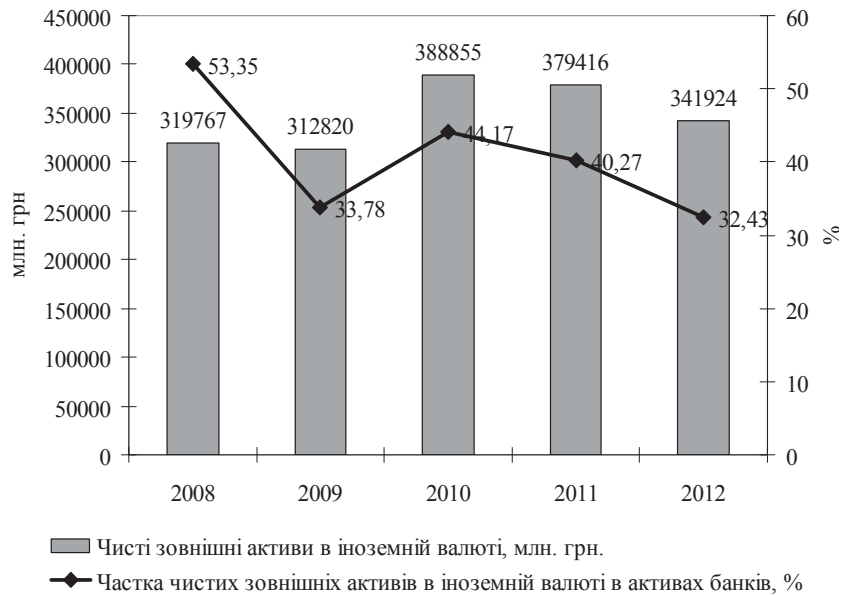
Рік	Агрегат МЗ, млн. грн.	Депозити в іноземній валюті, млн. грн.	Частка депозитів в іноземній валюті в МЗ, %
2005	194 071	46985	24,2
2006	261 063	70814	27,1
2007	396 156	91577	23,1
2008	515 727	157905	30,6
2009	487 298	161862	33,2
2010	597 872	177348	29,7
2011	685 515	211398,8	30,8
2012	773 199	252074	32,6

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [2].

Таблиця 2. Показники формування та використання фінансових ресурсів банків

Рік	Активи банків		Кредити надані		Депозити в іноземній валюті	
	млн грн.	Темп росту, %	млн грн.	Темп росту, %	млн грн.	Темп росту, %
2008	599 396	-	485 368	-	157905	-
2009	926 086	154,5	792244,0	163,2	161862,0	102,5
2010	880 302	95,1	747348,0	94,3	177348,0	109,6
2011	942 088	107,0	755030,0	101,0	211398,8	119,2
2012	1 054 280	111,9	825320,0	109,3	252074,0	119,2

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [2; 10].

Рис. 5. Динаміка чистих зовнішніх активів банків в іноземній валюті

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [2].

За результатами проведеного вище аналізу рівня доларизації економіки України можна зробити висновок, що рівень доларизації залишається високим. Єдиним позитивним чинником, який уможливає зниження рівня доларизації в Україні, є стабілізація інфляційних процесів у 2012 р., що обумовлює покращення умов функціонування фінансової системи, вагомою складовою якої є банківська система.

Завдяки саме стабілізації цінової ситуації у 2012 р. НБУ було знижено облікову ставку до 7,56% та ставки за кредитами рефінансування з метою активізації та стимулювання кредитної діяльності банків. З 10.06.2013 р. облікову ставку ще знижено до 7,0%, що сприятиме подальшому зростанню попиту на кредит з боку комерційних банків й збільшенню їх активів, а значить і кредитного потенціалу.

Розглянемо вплив доларизації на формування кредитного потенціалу банківської системи, основу якого складають, перш за все, фінансові ресурси. Зовнішні ресурси банку формуються шляхом акумулювання депозитів фізичних та юридичних осіб країни, міжнародних банків, інститутів та організацій в іноземній валюті; коштів в іноземній валюті, отриманих від інших банків та кредиторів; самофінансування на міжнародному фінансовому ринку. За даними НБУ, розмір депозитів в іноземній валюті у 2008—2012 рр. зростає, причому в останні два роки приріст їх перевищував 19% щороку (табл.2), що сприяє збільшенню обсягів зовнішніх ресурсів банківської системи та формуванню фінансової складової кредитного потенціалу.

У 2011—2012 рр. спостерігається збільшення обсягів наданих банками кредитів, причому у 2012 р. приріст перевищив 10%, в тому числі й за рахунок участі

депозитів в іноземній валюті у формуванні зовнішніх ресурсів. З рис. 5 видно, що у 2008 р. чисті зовнішні активи банків в іноземній валюті формували більшу частину активів банку, а саме становили 53,35%. Внаслідок цього саме банки значною мірою постраждали від наслідків світової фінансово-економічної кризи.

В умовах збільшення рівня доларизації економіки спостерігається зростання чистих зовнішніх активів банків в іноземній валюті (рис. 5). У 2011—2012 рр. спостерігалось зниження рівня доларизації (табл. 1), в той же час з рис. 5 видно, що у цей період знижуються як розмір чистих зовнішніх активів банків в іноземній валюті, так й їх частка в активах банків.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу можна зробити наступні висновки:

— рівень доларизації економіки України залишається високим, що підвищує залежність її та банківської системи від світових тенденцій;

— підвищення рівня доларизації зумовлює зростання обсягів зовнішніх фінансових ресурсів, що сприятиме збільшенню фінансової складової кредитного потенціалу банківської системи, проте умови кредитування погіршуються, що ускладнює можливості ефективного його використання та можливості його реалізації. Крім того, доларизація фінансових ресурсів банківської системи сприяє зменшенню вартості кредитних ресурсів та збільшенню попиту на кредити, диверсифікації банківських ризиків, стимулює збільшення заощаджень населення та їх залучення у банківську систему, сприяє розширенню спектра банківських послуг через пропонування депозитів та кредитів в іноземній валюті, збільшенню участі банків на міжнародному ринку капіталів, формуванню банками позитивної кредитної історії;

— покращення цінової ситуації, її стабілізація сприяють зменшенню рівня доларизації.

ВИСНОВОК

Результати дослідження дозволяють зробити висновки, що доларизація до певної міри впливає на зміцнення кредитного потенціалу банків, загрозу становить не сама доларизація, а її рівень та темпи росту. З урахуванням позитивних аспектів доларизації, вона є необхідною умовою для забезпечення розвитку економіки України у період трансформаційних процесів і посткризового відновлення, оскільки сприяє формуванню та зміцненню кредитного потенціалу банківської системи. Проте для зменшення її негативних наслідків потрібна виважена державна політика. По мірі економічного розвитку країни доларизація має знижуватися, але для цього необхідним є забезпечення низки умов:

— підтримка високих ставок доходності активів у національній валюті;

— відновлення довіри до національної грошової одиниці через забезпечення її стабільності, передбачуваність та прогнозованість обмінного курсу;

— розвиток фінансового ринку й забезпечення доступу до нього населення як альтернативи депозитам;

— обмеження рівня кредитування в іноземній валюті із запровадженням заборони на такий вид кредитування для фізичних осіб, які не займаються підприємницькою діяльністю;

— зниження темпів інфляції та макроекономічна стабілізація в цілому.

Література:

1. Rainhart C., Rogoff K. and Savastano M. Addicted to Dollars, NBER Working Paper, №10015. — 2003 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nber.org/papers/w10015.pdf?new_window=1

2. Бюлетень Національного банку України / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58127

3. Грошово-кредитна статистика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579

4. Жмурко Н. Доларизація економіки України в умовах фінансової нестабільності / Н. Жмурко // Актуальні проблеми розвитку економіки України: науковий збірник / [за ред. І.Г. Ткачук]. — Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. — Вип. 6. — Т. 2. — С. 108—116.

5. Кармазиин В.А., Юхименко В.В. Доларизація української економіки / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://probl-economy.kpi.ua/ru/node/30>

6. Манжос С. Б., Носенко М. С. Вплив рівня доларизації економіки України на стан валютного ринку / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evd/2011_2/16.pdf

7. Марчук В.П. Фінансова доларизація в Україні та шляхи її зниження / [Електронний ресурс] / Репозитарій УАБС НБУ. — Режим доступу: <http://dSPACE.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/521/1/6.pdf>

8. Мелих О.Ю., Сучасні тенденції доларизації економіки України та шляхи її подолання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2012_9/42.pdf

9. Монетарний огляд за 2012 рік / Національний банк України / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=57446>

10. Основні показники діяльності банків України / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

11. Пионтковский Р.В. Долларизация, изменчивость инфляции и неразвитые финансовые рынки в переходных экономиках. — М.: EERC, 2003. — 32 с.

12. Прийменко Д.Ю., Євченко Н.Г. Прояви доларизації в економіці України / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dSPACE.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/8311/1/Pryimenko.pdf>

13. Реальний сектор [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57896

14. Сандоян Э.М. Карапетян Э. Воздействие долларизации на макроэкономическое равновесие в переходных и развивающихся экономиках / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rau.am/downloads/Sandoyan/new_st/45.pdf

15. Стецько Л.І. Доларизація економіки України, її наслідки і напрямки зниження / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/21_15/287_Ste.pdf

Стаття надійшла до редакції 25.06.2013 р.